

СУЧАСНІ ВИМОГИ І ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

Доктор педагогічних наук **О.І. Камаєв**
НУВС, м. Харків

Кандидат педагогічних наук, засл. тренер України **Г.М. Андрієнко**
ЛДАУ, м. Львів

У зв'язку із радикальними подіями у державі, зміною форм власності на засоби виробництва, лібералізацією соціального життя, бурхливо прогресуючим економічним простором у вигляді ринкових стосунків, зміщенням акцентів у міжнаціональних стосунках суттєво змінюється фундамент життєвих ціннісних орієнтацій. За таких умов соціально-політичного життя на перший план висувається ідея пріоритетності людини як особистості.

Переорієнтування життєвих цінностей постійно обумовлює пошук шляхів удосконалення процесу управління становленням людини як особистості. У зв'язку із цим суттєво змінюються пріоритети фізкультурно-спортивної діяльності, які сьогодні розглядаються не тільки з точки зору соціальної сфери, але й з економічної площини.

Фізкультурно-спортивна діяльність припускає інтеграцію якостей особи, яка містить в собі внутрішню свободу, гідність, любов до Батьківщини, повагу до влади, дисциплінованість, прояв патріотичного почуття до колективу, команди і культури міжнародного спілкування. За сучасних умов фізкультурно-спортивна діяльність повинна передбачати не тільки розкриття особистого фізичного потенціалу людини, але і його розвиток в інтелектуальній, творчій та соціальній сферах, оскільки суспільство потребує набагато освіченішої людини, з високим рівнем інтелектуально розвинених розумових здібностей, із досвідом творчої діяльності.

Такі зміщення акцентів у суспільно-політичному житті вимагають удосконалення системи підготовки фахівців із фізичного виховання та спорту.

Діяльність тренера-викладача була предметом ряду наукових досліджень [1, 2, 3, 5], що виявили в основному психологічні риси особистості тренера і не визначили його психолого-педагогічної структури.

З метою визначення шляхів удосконалення процесу підготовки тренерів-викладачів проводився аналіз рівня базової підготовленості і кваліфікації тренерів. Для цього були застосовані методи теоретичного аналізу, анкетування, тест Кеттела, рейтингове оцінювання. Предметом дослідження були 30 особистісних якостей. У тестуванні взяли участь 46 тренерів із різних регіонів України, різної кваліфікації та спеціалізації (лижний спорт, біатлон, легка атлетика).

Аналіз особистісних якостей тренерів дозволив визначити провідні професійні якості: комунікативні здібності, незалежність, домінування, сильна воля, відсутність ніяковості і прагнення до підкорення, організаторські здібності, відповідальність, обов'язковість.

Виділені якості, за винятком комунікативних здібностей і незалежності, корелюють зі стажем, що дозволяє передбачати достатньо високу стійкість комунікативних здібностей і незалежності в плані вікових змін. Більш високі показники цих якостей кваліфікованих тренерів свідчать про природний відбір, що здійснюється в процесі професійної діяльності.

Багаторічні дослідження виявили, що до числа якостей, які характеризують особу висококваліфікованого тренера, але не належать до професійних якостей, відносяться: гнучка поведінка, прагнення до лідерства, активність, самостійність, розвинений самоконтроль. Самовпевненість і владність, що доходить до деякого деспотизму, поєднуються із прагненням до співробітництва та здатністю до компромісів.

Дослідження базового рівня підготовки тренерського складу показало, що загальна структура діяльності, професіограма діяльності не є залежною від виду спорту. Не виявлено пріоритету будь-якого складового структурного компонента формування кваліфікаційного рівня тренера і результату його педагогічної діяльності.

Протягом багаторічних досліджень були визначені найвагоміші та інформативніші групи якостей: 1) *гностичні* — здібність якісно обробляти інформацію, що надходить, та впроваджувати її в практику; вміння спостерігати; логічне мислення; 2) *комунікативні* — вміння завойовувати авторитет у своїх спортсменів; педагогічний такт; 3) *організаційні* — орієнтація у ситуації, що склалася; вимогливість та рішучість до виконання своїх рішень; регулювання внутрішньо-групових стосунків; 4) *проектувальні* — педагогічна інтуїція; педагогічне уявлення; вміння своєчасно внести корективи до тренувального процесу; 5) *дидактичні* — логічна побудова мови, емоційна виразність, управління увагою, образність мови.

Визначені та запропоновані професійно важливі якості є найдосконалішими та найнадійнішими у практичній роботі зі спортсменами.

Результати досліджень показали, що тренер із великим практичним досвідом і ґрунтовними знаннями своєї спеціальності, як правило, розуміє тенденцію розвитку виду і передбачає шляхи подальшого розвитку та вдосконалення методики тренування. Це є ознакою високої кваліфікації, що дозволяє йому передчасно корегувати форми, методи та зміст навчально-тренувального процесу, прогнозувати перспективу подальшого росту досягнень спортсмена.

Таким чином, результативність педагогічної діяльності у спортивній педагогіці і динаміці функціональної структури особистості тренера залежать від соціально-економічних умов життя, індивідуальних рис, психологічних властивостей і професійних знань та умінь.

Аналіз особистісних та професійно важливих якостей тренерів, які опитувалися, у порівнянні із літературними даними [4], свідчать, що рівень їхньої підготовленості є достатньо високим. З точки зору тренерів, у зв'язку із інтенсифікацією тренувальних і змагальних навантажень, в процесі підготовки тренерів бажано якнайглибше вивчати сучасні технології оперативного контролю рівня підготовленості спортсменів і становлення їх функціональних можливостей, психологію спортсмена, який змагається, також слід активно впроваджувати у процес підготовки спортсменів сучасні технології інформаційного забезпечення тренувального і змагального процесів (створення моделі висококваліфікованого спортсмена, складання програми відбору обдарованих юних спортсменів, оптимізації процесу застосування традиційних та нетрадиційних засобів і методів підготовки спортсменів та індивідуалізації тренувальних програм).

З метою підвищення ефективності управлінських дій тренувальним процесом майбутнім тренерам, окрім знання загальнодидактичних принципів (свідомості й активності, наочності, міцності і т.ін.), принципів фізичного виховання (всебічного та гармонійного розвитку, оздоровчої спрямованості і т.ін.) та специфічних принципів спортивної підготовки (спрямованість до вищих досягнень, поглиблена спеціалізація і т.ін.) слід знати такі управлінські принципи:

— системність, що дозволяє розглядати управління тренувальним процесом як систему взаємо-

залежних елементів, де змінення одного елемента викликає зміну всієї системи;

— комплексність (припускає розглядання процесу управління підготовкою спортсменів із урахуванням впливу соціальних, економічних, медико-біологічних, психологічних та організаційних факторів);

— ціннісне орієнтування (передбачає урахування ролі системи цінностей за сучасних умов);

— науковість (припускає необхідність застосування у тренувальному процесі науково обґрунтованих засобів та методів підготовки спортсменів);

— правові відносини (співробітництво спортсмена-тренера і спортивної організації ґрунтується на законодавчих нормах);

— національний підхід (урахування національних особливостей, менталітету, звичаїв).

В цілому в процесі підготовки майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту слід зважати на те, що їх педагогічна діяльність повинна спрямовуватись не тільки на фізичну досконалість та високі спортивні досягнення, але й на виховання усвідомлення цінності кожної людини як особистості, необхідно пробуджувати свідомість вихованців, забезпечувати розвиток їхнього інтелекту, підвищувати емоційну стриманість, формувати їхній світогляд, що є цілісною системою наукових, моральних, естетичних, філософських поглядів людини і забезпечує внутрішню свободу особистості.

Література

1. *Выдрин В.М.* Деятельность спортсменов в сфере физической культуры: Учебное пособие. — С-Пб., 1997. — 74 с.
2. *Вяткин Б.А.* Спорт и развитие индивидуальности человека // Теория и практика физической культуры. — 1993. — № 2. — С. 1—5.
3. *Горбунов Г.Д.* Психопедагогика спорта. — М.: Физкультура и спорт, 1986. — 208 с.
4. *Камалетдинов В.Г.* Развитие культуры управления физкультурно-спортивной деятельностью (педагогические аспекты); автореферат на соискание ученой степени доктора педагогических наук. — Челябинск, 2002. — 39 с.
5. *Ложкін Г.В., Зубанова Н.А.* Влада тренера і залежність спортсмена // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні. — Рівне: ЛІСТА, 1999. — С. 200—206.